

Cronica parohiei Zimbru (scrisă de preot Valer Cristea)

Paul Nicușor

Un manuscris datat din 1935, cu o extensie de 112 pagini scrise cu penița pe un caiet-registru cu liniatură dictando, având o etichetă școlară aplicată pe coperta de carton gros, păstrat în dublă învelitoare din hârtie de ambalaj, adună slova de o caligrafie desăvârșită, așternută cu o cerneală preparată din mină de creion chimic, a celui care a fost parohul localității Zimbru între anii 1894-1935, preotul Valer Cristea. Cu emoție, am cercetat acest manuscris în vara anului 2003.

Manuscrisul a trecut prin mai multe mâini, dovadă mențiunile de tipul: “Admirabil” (notiță cu creionul la pag. 37), “14.XI.1940 Ioan Popescu” “8.XII.1942 Ioan Popescu”, “5.XI.1947 Clapp” (pag.112), precum și sublinierile de cuvinte la paginile 8, 9, 12 și 17.

Recitind manuscrisul, autorul a găsit de cuviință să insereze semnul Ö pentru a corecta un cuvânt ori a înlesni o lămurire. (pag. 2, 5, 23).

Deși bine păstrat în altar, caietul a suferit de-a lungul anilor deteriorări, unele provocate de insectele rozătoare de hârtie, iar filele cuprinzând paginile:1, 3, 5-16 , 17 și 19 sunt detașate.

După ce face precizarea că parohia Zimbru funcționează cu *filiile* Dulcele și Brusturescu, autorul se referă la situația localității înainte de 1830, când satul de tip “împrăștiat” era răspândit în crânguri pe dealurile care au fost denumite după numele proprietarului, evidențiind astfel câteva dintre cele mai vechi nume de familii din Zimbru: *Zimbran* (cei care locuiau pe Valea Zimbrului și pe Dealul Zimbrului), *Moș* (cei de pe Dealul Moșului), *Mihit* (cei de pe Dealul Mihului), și *Borlea* (cei așezați în jurul pârâului Borleștilor).

Motivele așezării majorității locuitorilor pe dealul situat de-a lungul Văii Zimbruțului, sunt, zice Valer Cristea, atât fertilitatea sporită a solului, cât și frumusețea peisajului, dar nu în ultimul rând de posibilitatea retragerii în afunzimea codrului, “invaziile

turcești dând de gândit”.

Preotul Valer Cristea menționează frecvente inundații, care au determinat oamenii să-și așeze casele pe locuri mai înalte, dar și exploatarea din vremuri vechi a unor zăcămintele de aur, argint și cuarț. În legătură cu exploatarea aurului, transcrie binecunoscuta legendă care circulă în mai multe variante în zonă, despre proprietarul care, mergând să-și cerceteze mina în ziua de Sf. Paști, a întâlnit în galerie pe Vâlva Minei sub forma unei femei care se pieptăna. Aceasta, supărată că a fost conturbată, s-a prefăcut într-o găină mare cu o coadă foarte lungă din aur și a zburat “spre Ardeal”, din acel moment, mina de aur din Zimbru devenind stearpă.

O interesantă legendă inserată se referă la toponimul “Valea Răului”, menționând că denumirea văii datează de pe timpul unei năvăliri a tătarilor, numiți de localnici “căpcăuni”. De groaza acestora, locuitorii s-au refugiat în amonte pe firul văii, ascunzându-se în pădurea seculară cu locuri prăpăstioase, unde au mâncat bucate pregătite din puțină făină amestecată cu coajă de stejar pisată, iar denumirea văii provine de la “răul pe care l-au trăit atunci”. Sunt menționate și ciocniri, fugarii rostogolind bolovani și arbori peste urmăritori, “încât și apa s-a roșit de sângele lor”.

Ca atestare documentară a parohiei, preotul Valer Cristea invocă o inscripție de pe ușile împărătești ale altarului: “s-au făcut în anul 1718 de la ispășenie” (pag.3); este vorba de o veche biserică de lemn, actuala biserică datând din 1867; o notă înscrisă pe o Cazanie tipărită în Sf. Episcopie a Râmnicului în anul 1738 și donată bisericii în 1748,¹ precum și inscripția de pe o Evanghelie tipărită în anul 1760 la București și donată bisericii în 1764.²

Unirea unei părți a credincioșilor români cu Biserica Romei, nu a avut nici un ecou asupra locuitorilor Zimbrului, care de altfel au fost prea puțin atinși chiar de Răscoala lui Horea, (1784) datorită poziției izolate a satului și deoarece aici iobăgia nu a fost așa de grea ca în alte părți. După stingerea Răscoalei lui Horia, împăratul Iosif al II-lea și-a propus ameliorarea iobăgiei pe care o considera “rușinea veacului în care trăim”.

Deoarece iobagii “erau atât de încătușați de nobilime, încât stăpânirea austriacă nu mai avea nici un folos după ei” urmașii săi, Leopold al II-lea și Francisc I au susținut din calcule politice măsura, încercând să implanteze în conștiința românilor ideea că “dreptatea numai la împăratul se află”, curtea imperială proiectând în 1790 un *Urbariu* deranjant pentru nobili, deoarece prevedea printre altele ridicarea șerbiei și desființarea pedepselor corporale, astfel că opoziția dintre casa de Habsburg și nobilime se acutizează progresiv, luînd amploare în sec. al XIX-lea, când grofii îi silesc pe țărani să tăinuiască pământurile cultivate față de comisiile imperiale.

Hotarele satului Zimbru au fost în proprietatea **grofului BOCHDANOVITS**, polonez înnobilit de împăratul Francisc I în 1811, primind atributul de Camna. Despre Bochdanovits Zoltan, descendentul acestei familii, Valer Cristea menționează că la data redactării manuscrisului era avocat în Sântana.(pag.6)

De numele acestui prim grof de Zimbru se leagă strămutarea satului, dictată de necesitatea aducerii iobagilor în apropierea reședinței, atât pentru a avea mâna de lucru la îndemână, cât și pentru a-i putea ține sub control și a preveni o nouă răzmeriță.

Vehemența cu care s-au opus sătenii, a întârziat mult procesul de strămutare, acesta finalizându-se abia în anul 1838, an atestat pe crucea de piatră ridicată de frații Bochdanovits la intrarea în sat, în fața fostei Case comunale (Primăria veche).

Sunt menționate în manuscris multe nemulțumiri apărute în urma centralizării satului, cauzele fiind legate de calitatea pământurilor oferite la schimb de către grof, în special celor colonizați la urmă, de apariția conflictelor în sânul obștii.

Precizând că inițial parohia a fost administrată de preoți din Feniș și Crocna, Valer Cristea transcrie numele parohilor care au servit între anii 1831-1863: (Bălășcău Teodor 1831-1839; Betea Matei 1839-1840; revine Bălășcău Teodor 1840-1842; Serac Ioan din Crocna 1843-1845; Hălmăgian Ioan din Crocna 1845-1846; Miron Petrică din Iosășel 1847; Ion Covaciu 1848; Iosif Dan 1849-1850; Galea Petru 1850-1861; Galea Petru (administrator parohial) împreună cu Bogdan Petru 1862-1863 (pag, 9), apoi face o interesantă precizare cu privire la începuturile învățămân-

tului la Zimbru.

Aflăm astfel că instrucțiunea copiilor se ținea într-o casă arendată, **primul învățător la Zimbru fiind menționat Petru Rîu**, în 1861, că învățătorii erau “băgați cu anul”, până în 1871 mai fiind menționați Corneliu Ursuț și Ioan Dârlea. În anul 1871 a fost ridicat primul edificiu școlar în Zimbru, pe intravilanul Nr.89.

Referitor la evenimentele din 1848-1849, Valer Cristea notează atitudinea populației față de trupele maghiare care călcau satul fie mergând la atac, fie retrăgându-se înverșunați de pierderile suferite. “Era destul o simplă bănuială, ca omul să fie agățat în furci.” Menționează spânzurarea primarului din Dulcele pentru cuvintele “Mi se pare că aceștia iar au mâncat o sfântă de bătaie”(pag.9).

Locuitorii simpatizau cu Avram Iancu. Este menționat numele lui Dan Ioan al lui Zaharie din Brusturescu, unul dintre numeroșii țărani de pe Valea Crișului Alb, înrolați voluntari în oastea Iancului.

În opinia autorului, această simpatie a zimbrănilor pentru Craiul Munților era mai mult un instinct firesc decît rezultatul unui raționament, motivul invocat fiind lipsa de educație: “evenimentul a găsit satul fără nici un conducător firesc intelectual” (pag. 9) iar “lupta de la 1848 a decurs pentru libertate națională, pe care un popor analfabet cum era cel din Zimbru n-avea cum s-o priceapă” (pag. 10), instinct alimentat de atitudinea lui Kosuth, care pretindea “să te faci ungur mai întîi, dacă vrei să scapi de iobăgie”.

Tărăgănarea proiectului de lege numit “urbariu” a durat până după revoluție, când fiecare iobag urma să primească 8 iugăre a 1200 stânjeni pătrați în schimbul prestării unor zile de muncă, numite tot “urbariu”. Satul Zimbru avea 104 “fumuri”, însă numai 44 au fost împrăprietăriți, ceilalți 60 avînd numai intravilan pe care să-și pună casă, rămînînd zilieri.

Sătenii nu s-au îmbulzit la urbarial datorită calității slabe a terenului cultivabil, cele 500 de holde cadastrale dispersate prin păduri sub formă de prelunci se lucrau greu și oricum nu ar fi fost suficiente pentru întreaga populație, cultivarea pămîntului

neputând asigura existența locuitorilor pentru un an de zile. Astfel, unii săteni s-au orientat spre meserii ca olăritul ori cojocăritul, fapt confirmat de apariția poreclelor “al Suciului” , “al Cojocarului”. (pag.12)

Sătenii duceau o viață aspră, plină de lipsuri, îmbrăcăminte provenea în totalitate din industria casnică, iar opincile, confecționate din pielea neargăsită, despuiată de pe vite, se purtau numai în anotimpurile friguroase, cea mai mare parte a anului sătenii umblând desculți. Un primar, care și-a permis o pereche de opinci de la tăbăcar, ar fi fost apostrofat de săteni: “Văzut-ai?... Cum se puse birău, giloc (imediat n.n.) se și băgă în opinci du-bite!”

Alimentația sătenilor se baza pe lapte și derivatele sale casnice în zilele de dulce, iar în zilele de post chisalița de prune. Consumarea vinarsului de prune era un lucru firesc. Astfel, găsim la pagina 14 o însemnare referitoare la preotul Ioan Vușdea, (1864-1872) “de statură erculeană și foarte bun cântăreț” care însă “nu da pe acasă cu săptămânile, nu se depărta de la casa credinciosului unde ținuse vreo slujbă până ce era chemat în alt loc, fie la botez, fie la înmormântare”.

Nici roțile carelor nu erau ferecate, ceea ce impunea în permanență obede de schimb (pag.13)

În 1863, domnul de pământ deschide mina de fier de la Ponorăș și începe construirea fabricii, aducând muncitori din Ungaria de Sus. Sătenii erau folosiți la transportul materialului brut din pădure la fabrică și a produsului finit la Arad, zilierii serveau ca ajutoare meșterilor, unii calificându-se după un timp. S-a înființat un *piaț* săptămânal care se ținea duminica lângă *notărășie*.

Propunerea primarului Zimbran Ioan al Văduvii (nepotul celui care cumpărase Cazania în 1748) de a se construi o biserică prin contribuție individuală în florinți și zile de lucru, este primită cu nepăsare și o oarecare ostilitate, totuși în 1867 a putut fi terminată biserica, iar în 1871 s-a ridicat școala pe intravilanul Nr. 89.(pag.17)

Cel dintâi “știutor de scrisoare” din Zimbru este menționat la pagina 18: *Bisorca Ion a Grecului*, al cărui fiu, *Petru Bisorca* avea să slujească în altar în perioada 1872-1882.

Datorită cheltuielilor cu transportul fierului cu carăle la Arad, neexistând cale ferată, Bochdanovitz, proprietarul domeniului, falimentează fabrica în 1877, neputând să achite nici rata pentru împrumutul contractat la o bancă din Budapesta, nici drepturile lucrătorilor. Oprirea fabricii a determinat retragerea lucrătorilor sosiți din alte părți, cu mici excepții: familiile Ionyak, Volenski și Pesel, care s-au românizat (pag.19) În această situație, o parte dintre zimbrani au plecat ca muncitori la fabrica din Ineu, ceilalți subzistând din creșterea animalelor.³

Banca scoate domeniul la vânzare, astfel că în 1878, **prusacul LUDOVIC ZEIZ**, proprietar al unei mine de cărbuni din Germania, se instalează ca domn de pământ la Zimbru. Este prezentat ca un om sociabil, popular, care participa la toate nunțile, petrecând alături de săteni. Noul grof înființează o fabrică de cherestea pentru care aduce specialiști din Germania, începe târsirea⁴ dealurilor în vederea cultivării, astfel că locuitorii Zimbrului aveau o nouă sursă de câștig. Au fost plantate soiuri nobile de nuci și aduse noi rase de porci; Nemții i-au învățat pe zimbrani cum să lege căruțele în fier și cum să manipuleze dupii.

Groful a delimitat comuna de domeniu, păgubindu-i pe săteni de 100-150 de holde cadastrale, (pag.22) ceea ce a provocat disensiuni întreținute și de unii săteni (e menționat clanul Bisorca).

În ce privește situația învățământului din această perioadă, Valer Cristea menționează că nu a existat învățător stabil, că sătenii nu prea își trimiteau copiii la școală, precum și numele și locul de proveniență al dascălilor: Ioan Ștefan din Bihor, Ilie Moț din Iosășel și fostul preot din Dieci, Gheorghe Lupșa.

Nici actualul proprietar nu reușește să-și exploateze eficient domeniul, costul transportului până la gara din Ineu reducând considerabil profitul, așa că în 1888 îl vinde unui proprietar de moară din Viena, **LIEBSCHER IOSIF**, cu toate că perspectiva căii ferate era din ce în ce mai apropiată. (Trenul circula de la Arad până la Sebiș și se lucra la tronsonul Sebiș-Gurahonț). Notariatul și piațul săptămânal sunt mutate de la Zimbru la Iosășel.

Groful IOSIF LIEBSCHER continuă exploatarea pădurii și când trenul vine până la Gurahonț, construiește o cale ferată industrială, începând de la Ponoraș, prin mijlocul comunei, până

la Gurahonț, oferind pășunat liber pe întreg hotarul și recompense în lemne de foc locuitorilor peste a căror proprietate sau pe lângă a căror casă trecea linia ferată, o donație pentru biserică și asumându-și obligația reparării și renovării bisericii pe câtă vreme va exista calea ferată.

De această dată, eficientizarea transportului de material lemnos devine vizibilă: trei locomotive cu 90 de vagoane lucrează din plin, numărul muncitorilor veniți în sat întrece numărul băștinașilor, sunt clădite barăci pentru lucrători, la fiecare casă sunt câte 2-3 chiriași, "Câștigau bani și pruncii de la 10 ani în sus", se înmulțește numărul funcționarilor exclusiv evrei.

Această situație are menirea să producă și efecte negative: reversul medaliei pe care era inscripționat "bunăstare, îmbogățire" arătând hidos: corupție, beție, desfrâu. Funcționarii încep să-și aducă neamurile, contabilitatea grofului este virusată, risipa nu mai poate fi stăvilită, așa că în fața inevitabilității falimentului, proprietarul Liebscher scoate Domeniul la vânzare.

Cosmopolitismul estompează pentru o vreme caracterul românesc al satului. Cu amărăciune menționează preotul Valer Cristea că "Birturile se înmulțesc, se aduc băuturi scumpe"; Numeste chiar trei persoane care au cheltuit la birt într-o singură noapte 125 de zloți, prețul unei perechi de boi". "Jumătate din nevestele tinere și-au alungat sau părăsit bărbații ca să-și poată face cheful nestânjenite" în timp ce "Biserica era cercetată numai la praznice mari și atunci nu din religiozitate ci ca să-și arate po-doabele". (pag.28)

În ciuda opulenței, populația era rău-platnică, evitând prin toate mijloacele să plătească "darea culturală", așa că preotul și învățătorul își puteau încasa drepturile numai prin execuție judecătorească ori reținere la casieria Domeniului. (p.29) De altfel, încăpăținarea zimbrănilor de a evita să plătească "darea culturală", este remarcată de mai multe ori în manuscris.⁵

În calitate de inspector școlar confesional, protopopul era interesat să schimbe cât mai des preoții și învățătorii, beneficiind de diurnă atât pentru conducerea alegerii cât și pentru introducerea în oficiu.

În perioada 1882-1894 sunt menționați ca preoți în Zimbru:

Ioan Fărcaș, Gheorghe Vujdea, Ioan Hălmăgean și Ioan Serac, numai ultimul depășind cinci ani în parohie, iar ca învățători *Ioan Hirina*, (apare consemnată la pagina 31 mutarea învățătorului Hirina la școala din Căcărău,⁶ alegerea pe post a învățătorului Nicolae Chiș din Bihor, care, refuzând să semneze o chitanță prin care renunță la plata sa pe trei luni în favoarea primarului care “a ostenit pentru el alegându-l” renunță scârbit, (pag.31) prin urmare învățătorul Hirina a fost rechemat), *Nicolae Maci* care servea ca “scrietor” la notarul din Mândruloc și *Pavel Boțca*, învățător cu o familie numeroasă. Neprimindu-și drepturile salariale, și acesta ajunge în conflict cu primarul și cu notarul.

O notă amară apare la pag. 32: “Astfel, pe când țăranii se îmbuibau în șampanie, *învățătorul Boțca* era silit a lua de la școală proprii săi prunci și a-i trimite cu ziua la lucru în fabrică, pentru a-și astâmpăra foamea”.

În sânul comunității existau tensiuni provocate de conflicte de interese; clanuri înverșunate foloseau toate mijloacele pentru a profita de o funcție sau alta.

Anul **1894** marchează o nouă vânzare a domeniului Zimbru cu prețul de 252.000 de florini, cumpărător fiind contele **ROBERT ZSELENSKY, nobil de origine poloneză**.⁷ Este și anul în care preotul Valer Cristea ia în primire parohia în care va sluji 39 de ani.

1900 este anul când apar la Zimbru primii doi misionari baptiști, originari din Bonțești, care predică și țin rugăciuni în casa lui Borlea Petru. Alți misionari baptiști din Pleșcuța închiriază o cameră în casa de la Nr. 33 a lui Bisorca Nuțu, convertesc familiile Păsărilă și Șurtea.

Avem motive să presupunem conflicte între parohul ortodox și baptiști, mai ales că aceștia, în dorința de a recruta cât mai mulți aderenți, propagau ideea ignorării “dării culturale” în care se regăseau și drepturile salariale ale preotului și învățătorului și pe care zimbranii o eludau continuu. Baptiștii din Zimbru aderă la Comunitatea Baptistă din Arad abia în 1923. (pag. 74)

Apar conflicte între săteni și noul proprietar, contele Zselen-sky interzicând pășunatul pe domeniul său, drept pe care sătenii și-l câștigaseră de la fostul grof la construirea liniei ferate, de pe

urma căreia mai suferiseră și din cauza incendiilor unor case datorită scânteilor de la coșurile locomotivelor.

Contele se vede nevoit să strice linia ferată de la *Treuaș* până la *Cou*, pe această porțiune urmând să transporte materialul lemnos cu carele, în replică interzice sătenilor accesul pe pășunile și în pădurile Domeniului.

Frustrați de pășune și lemne de foc, în 1908 zimbranii își cumpără pământ în hotarul Dulcelui de la moșierul NEUSTADT LEO.

Tot în 1908, contele își reconstruiește tronsonul de cale ferată prin exproprierea terenului cuprins de drum, plătind obștii "o dată pentru totdeauna" ridicola sumă de 300 de coroane pentru un jugăr, pe care sătenii o refuză, groful fiind obligat s-o depună la Percepție.

Alt conflict între Domeniu și obște se datorează "jep-urilor", terenuri deluroase pe care contele le împădurise cu stejari, brazi și salcâmi, argumentând că iobagii au primit teren cultivabil, nu pădure, pădurea aparținând Domeniului.(pag.46)

Și pentru că Robert Zselensky continuă cu măsuri restrictive privind accesul sătenilor pe Domeniu, au loc o serie de procese fără rezultat, zimbranii redobândindu-și drepturile numai după 1919.

În perioada 1906-1909 este menționat învățătorul Alexandru Roja din Pecica, găsim în Zimbru o școală în prag de prăbușire, zidită direct pe pământ, fără fundație, pietrele fiind legate între ele cu lut în loc de mortar, iar între 1910-1918 învățătorul Zaharie Neamț, despre a cărui ținută morală, Valer Cristea are serioase îndoieli.

În ce-i privește pe săteni, încep să ridice problema desființării școlii confesionale din sat.

La sfârșitul lui iulie 1914, începutul primului război mondial, surprinde comuna Zimbru într-o stare economică deplorabilă.

Școala nu primea nici un fel de ajutor de la stat, plata preoților o făcea protopopul "din foale", (pag.65). Circulare trimise de Consistoriu cereau preoților să îndrume tineretul școlar spre cariera teologică, situație care-l determină pe preotul Valer Cristea să publice în "Revista preoților" din Timișoara un articol po-

lemic, justificând lipsa de atracție a tineretului spre cariera teologică prin “tratamentul mașter” la care sunt supuși preoții peste tot.

Protopopul Cornel Lazăr, lezat “în onestitatea sa”, inițiază pedepsirea autorului articolului. Cercetarea disciplinară a fost efectuată de protopopul din Buteni, Florian Rațiu, în urma acesteia Fiscul conzistorial dispunând amendarea preotului Valer Cristea cu 100 de coroane, iar Conzistoriul Mitropolitan decide suspendarea preotului pentru un an de zile, începând cu 1916.

Deși suspendat, preotul primește dreptul de a sluji perioade de 4-5 săptămâni din necesitate, dat fiind faptul că Petru Mihața, care fusese numit administrator parohial se ocupa mai mult cu *ciujeritul*⁸ prin târgurile din Ardeal și Ungaria, lipsind din parohie luni întregi.

Anul 1918 a rămas în memoria autorului prin mai multe evenimente petrecute. Au fost recuzate clopotele bisericii, a fost recuzat grâul sătenilor, lăsându-li-se grâu de sămânță, iar pentru consum doar 40 de grame pe zi de persoană. Sosesc acasă supraviețuitorii de pe front dar și prizonieri ruși și italieni.⁹Izbucnind Revoluția, sătenii iau cu forța de la Domeniu trei vagoane de grâu, iar de la Notărășia de la Iosășel tot grâul “recvizat” pentru Stat. (pag. 71)

Venindu-i scadența pentru viața dezordonată, învățătorul Zaharie Neamț se va interna într-o clinică de boli venerice din Arad, soția și cei trei copii fiind scoși cu forța din clădirea școlii și alungați din sat. Învățătorul ungar, Vass, a fugit din sat, așa că în anul școlar 1918-1919, la Zimbru nu s-a ținut școală. Spre sfârșitul anului 1918, hoardele bolșevice maghiare alungă Gărzile Naționale.

Intellectualii satelor se refugiază la armata din Brad, însă preotul Valer Cristea caută adăpost în codrii din jurul parohiei. Au urmat pedepse drastice pentru bunurile furate de la Domeniu în timpul revoluției, precum și rechiziționări de alimente.

Alungând cetele lui Bela Kun, armata română pătrunde în Zimbru în miercurea dinaintea Sfintelor Paști a anului 1919, soldații fiind primiți cu masă întinsă pe terenul de lângă biserică. Populația satului simte o revigorare, intrând rapid în circuitul lup-

tei pentru agoniseală. Nu se mai împotrivesc nimeni la inițiativa Revizoratului de readucere a învățătorului Zaharie Neamț, acum devine importantă politica. În 1923, sătenii cumpără pentru biserică un clopot în greutate de 126 de kg. costând 18.000 lei, prin contribuție benevolă de 2400 de lei, plus vânzare de lemn din pădurile satelor Zimbru, Dulcele și Brusturescu, iar în 1924, începe construcția unui gard de piatră împrejurul bisericii. Sătenii așteaptă cu nerăbdare Reforma agrară, promisă de regele Ferdinand.

Contele, care pe timpul evenimentelor se refugiase la Sibiu, își instruește administratorul să nu cedeze nici o palmă de loc. Are loc un nou conflict, datorită faptului că jandarmii bat copiii care pășteau vitele pe Zimbruțu.

Sătenii îi atacă pe jandarmi, alungându-i până la Iosășel. Gestul este considerat *răzmeriță* și sunt trimiși de la pretură 12 jandarmi sub conducerea unui plutonier major să o potolească.

Pe lângă interogatorii și bătăi, (a fost agresat inclusiv preotul, pag. 82) țăranii din Zimbru vor fi acuzați de răscoală și nesupunere în urma sesizării depuse de Pretură la Tribunal.

Paginile 84-92 se referă la împrăștiere și urmările ei. Aflăm că, dacă în privința terenului cultivabil s-a pronunțat judecătorul Marinescu, porțiunile silvice au fost împărțite fără știerea sătenilor, fiind trimiși ingineri de la București, Regiunea silvică și Sebiș.

Au fost expropriate 334 de holde de pădure între Valea Luștiului și Valea Dulcelui și 132 de iugăre de lângă hotarul Poiana, pe Moma, la Domeniu rămânând Valea Răului de la Stean în sus, Nemeșul, Coul și Pârâul Râșniței.

Teiușul va rămâne subiect de dispută între zimbrani și sătenii din Iosășel și Iosaș. În anul 1930 și comunele: Feniș, Iosaș, Iosășel, Pleșcuța și Poiana apar împrăștiate cu peste 2000 iugăre de pădure.

Aspecte negative sesizează Valer Cristea referitor la școala din Zimbru, începând cu anul 1924. Bugetul era corespunzător, 30.000 de lei, însă învățătorul Zaharie Neamț funcționa într-o singură sală de clasă împreună cu fiică-sa, Aurora, care nu avea pregătire. "Lucra unul, lua leafă doi". (pag. 94)

Elevii erau tratați “ca niște iobagi”, fiind folosiți la tot felul de munci atât pentru școală, cât și pentru învățător. Nu erau cruțate fetele. Învățătorul “găsea mai iute calea către birt”, iar când, pe la amiază, ajungea la școală în stare de ebrietate, “bătea copiii de-i usca”.

Unii părinți nu-și mai trimit copiii la școală, folosindu-i la lucru în propria gospodărie, iar cu învățătorul se “împăcau” cu “câte o găină sau câțiva pui”. Aceștia nu erau niciodată amendați de Comitetul școlar, învățătorul neînregistrând absențele copiilor lor.

În anul 1929, a fost zidită a doua sală de clasă, adăugându-se trei pereți la cea veche. În fața unui număr mare de învățători calificați care solicitau posturi.

Revizoratul școlar n-a mai putut-o menține pe Aurora Neamț, numindu-l pe învățătorul Bolcu Petru, din Brad, care a funcționat aici numai până la 1 septembrie 1930. În locul lui Zaharia Neamț, a fost adus Hirina Ioan din Cinteș, care în 1931 a plecat la armată.

Revigorarea școlii din Zimbru se produce prin venirea la 1 septembrie 1930 a învățătorului Groza Ion, regăseau care servise la Buceava, iar din 1 septembrie 1931 a învățătoarei Codău Sofia din Șicula. Ambii dovedesc abnegație și profesionalism, munca didactică împletind-o cu o susținută activitate cultural-artistică, spre deplina mulțumire a sătenilor.

Anul 1933 este marcat de vizitarea parohiei Zimbru la 2 octombrie de către *IPS Episcopului Grigorie*, care după săvârșirea unei slujbe religioase, ține sătenilor un discurs, îndemnându-i spre o viață religioasă morală.

Contractând un astm cronic, preotul Valer Cristea nu se mai poate deplasa la Dulcele și Brusturescu. De Sfintele Paști din 1934, a celebrat ultima slujbă Liturghie, după care, căzând bolnav la pat, a solicitat pensionarea de boală.

Soluția propusă de Consiliul eparhial de a institui capelan nu este viabilă, veniturile populației abia acoperind salariul preotului. Este marcată totuși concurența acerbă pentru postul de capelan între Neamț Aurel, fiul fostului învățător, candidat la preoție și Borza Emil din Hălmagiu, acesta din urmă, puternic susținut de săteni.

Competiția angrenează orgolii de clan, oficialități locale nu numai din cele trei sate¹⁰, include promisiuni și defăimări, mituiri și alte mașinațiuni, rezultatul alegerii din 21 octombrie 1934 soldându-se cu o diferență de trei voturi în favoarea lui Neamț Aurel...

Începând cu pagina 109, urmează trei pagini “alterius digitis scripta”.¹¹

Aflăm despre asocierea Borzeștilor perdanți în “Grupul Sfinței Dreptăți”, adunând resurse pentru contestația pe care o adresează Oficiului popesc de la Gurahonț, care, în ședință, a infirmat alegerea, trimițând apoi actele la Arad spre aprobare.

În lipsa episcopului, referentul locțiitor a validat alegerea lui Neamț Aurel, spre stupefacția Borzeștilor, care au înaintat imediat contestație la Consiliul Eparhial.

Moartea în septembrie 1935 a preotului Valer Cristea stinge conflictul. Instalat în 1936 episcop de Arad, Andrei Magheru, dispune alegere de preot paroh.

Obosit de evenimentele recente, Consiliul parohial Zimbru își declină opțiunea în favoarea Consiliului eparhial, care îl numește ca administrator parohial pe preotul Ion Moțiu din Socodor. Acesta, servește parohia până în 1938 când se transferă în localitatea natală, între 1938-1941 venind administrator parohial, preotul Nistor Șandru din Ionești.

¹ “...Au dat la feciorii lui Zimbran Mihai pentru slujba tă-tâne-său și a luat această carte popa Miloș de au luat pe acei bani feciorul Zimbranului, pe 17 florinți, pomană să-i fie lui Zimbran Mihai și la toată viața lui până în veac și s-a dat cartea aceasta lui popa Miloș și ca lui popa Niculae din Feniș”. 1748, August, 1 zile” (pag.4.)

² “Această Sfântă Evanghelie a cumpărat-o Borle Luca, pomană vieții și seminției sale și s-a dat în mâna lui popa Zaharie din Brusturescu și s-a numit la Biserica Zimbrului pomană pentru sufletele lor până în veacul vecilor și au dat 17 florinți în August 8 zile 1764”. (pag.4)

³ „Comuna era bogată în vite: existau peste 100 perechi de boi, jumătate dintre locuitori țineau câte 20-30 de porci crescute în pădure”. (pag.20)

⁴ defrișarea

⁵ “În mijlocul unui popor atât de îmbuibat, preotul și învățătorul erau cei mai umiliți; numai cu ajutorul primăriei își puteau primi competențele (...) care nu se plăteau de bună-voie. Plata învățătorului era de 300 fl. în bani, plus 120 florinți pentru înstruirea băieților slujitorilor domeniului.”(pag.30)

⁶ Actualmente Joia Mare

⁷ La vânzarea domeniului, proprietarul ar fi exclamat: “Două bucurii am avut în viața mea: când am cumpărat hotarul Zimbrului și acum când îl vând” (pag. 33)

⁸ ciujerit = negoț care consta în cumpărarea de animale și revinderea lor în altă parte cu un preț mai mare.

⁹ La pagina 171 se menționează că 140 de prizonieri ruși și 12 prizonieri italieni și-au luat merinde în vederea repatrierii din grâul jefuit de la Domeniu

¹⁰ La pagina 107 sunt menționate numele *Ugliș Petru* și *Bogdan Ioan* din Gurahonț, cu apelativul: “mărimile politicianiste locale”.

¹¹ scrise de mâna altuia (Publius Ovidius Maro, *Pontica*)

Resume

Zimbru Parish Chronicle

Manuscript Valer Christ priest is a true chronic of parish Zimbru with historical references, geographical and habitat on the settlement. The author deals with the situation of the Romanian education at Zimbru and evolution of the field in which the village boundaries are. Under the Noble Patronage, earth gentlemen, here they established a mine iron, and later a timber factory, wood is the main material for exploitation of the area. This has provided a source of income to the inhabitants of Zimbru. However the author mentions that the village priest and teacher do not receive their "cultural wealth" from the villagers except by judicial execution. The events of 1918 and their implementation are also described in the manuscript. The entries stop in 1935 with the death of the priest Cristea.

Teodoru Zimbru la care apartin si fidelele din
 si de mureasa sa formati peccatori de celat cu
 ordiul al carei sechime nu a puti constata. Este
 stent insa cu inainte de anul 1830 de catore
 sau impetualitate cu locuitorii pe toate darhovele
 cari localitate si prouta numele voronovici si
 le trecuru. Totul cei ce au locuit pe partea
 vechiului Krombachu prouta numele de familie
 Krombach, cei de pe statul Krombach de stat
 cei de pe statul Krombach de stat si cei din
 impetualitate pe catorele Boleslavo de Bolesla
 si asa mai departe marit ficare familie cu
 are localitate si cu acumina numere.
 Prout locuitorii insa a fost pe statul de
 anului 1830 Krombachu atat pentruca aceasta
 e cea mai cononitica vale, cat si din prouta
 ce pominut e cu care mai bogat in hameu
 si altu locuitorii de putuibile de a te re
 luga din calis din mormintu mai cu acumina
 altu acumina ordiul conditie la care
 totuina foneau atat de mult, dupa expuntru
 ordiul cu limbile poezie si a catopieru de
 atalea. In tot din prout de proutare isi clo
 deau casele pe stat si altuina cond arcare
 putuibile si de cladi pe se ca sa fusa adpost
 cond si intregile exondia de apa, care pe altuina
 atoneau al multe cu. Acest stat pe
 curu si acum locu unde cu stat impetualitate
 cele care si mormintu acutur parli de comuna.
 dupa prouta si parliu la in prouta parte
 a statului din care sa pominu prouta pe lung
 crant sau altu acum.

cu care nu se va pota sa se prouta
 si au statut sa fidele pami la caput, pami la
 invingere. Sa statut expuntru lor. Prout
 spitu. Prout si si prin contributii imediatu
 si proutant si cu stiuina banii necesari pami
 tea contestatie. Atuina de contestatie erau de
 la. figuri date alegatorilor, proutuina de autu
 cortisi dintru statuti, conditatie prouta a
 locuit la statuti chiar si in timpul cat a
 fost dechis concursul, proutuina de statuti
 de her inviolate, etc.

In sura deo contestatie amu motivata a sa stia
 la of puse proutant care, sa statuta, a proutant a
 leguina dupa care statutete au fost trimise la stat
 la prouta. In sura pami, proutant, proutant,
 proutant la la statuti administrative a proutant au
 stat luorine in statuti. Conditatie proutant pe care
 a proutant o statuti proutant au fost statuti
 statuti via locuitorilor amuina de proutant
 statuti proutant proutant a proutant deo
 statuti proutant deo proutant proutant, cum
 de proutant proutant pe fide. Statuti de fide
 statuti proutant proutant de de amu proutant
 proutant de de serie de statuti proutant proutant care de
 proutant proutant proutant de proutant, proutant
 deo auu proutant proutant de proutant, proutant
 proutant, proutant in timpul proutant de proutant de fide
 la proutant proutant, deo proutant proutant pe de de proutant
 proutant.

Prouta de proutant, proutant proutant proutant proutant
 de proutant proutant proutant la proutant proutant
 proutant proutant proutant proutant proutant proutant proutant

File din cronica parohiei
 Zimbru